

Knygotyra
2024, vol. 82, pp. 88–114

ISSN 0204–2061 eISSN 2345–0053
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2024.82.4>

IŠEIVIJOS PERIODIKOS LEIDĖJŲ TEISMINIAI GINČAI XIX A. PABAIGOJE – 1904 M.

Remigijus Misiūnas

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros,
mediotyros ir leidybos tyrimų katedra
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas remigijus.misiunas@kf.vu.lt

Santrauka. *Straipsnio objektas – lietuvių išėivių JAV periodikos leidėjų teisminių ginčų praktikos formavimasis XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, tikslas – išanalizuoti šiame laikmetyje išėivių periodikos leidėjams iškeltas bylas, susijusias su laikraščių publikacijomis, įvertinant jų priežastis, bylų aspektus, jų nušvietimą spaudoje ir pasekmes remiantis moksliniais tyrimais ir to meto spaudos publikacijomis. Pagrindinis dėmesys teko 1897 m. Mahanoi Sityje (Pensilvanija) leistam laikraščiui Saulė iškeltai bylai, kaltinant leidėją D. T. Bačkauską pažeidus JAV pašto draudimą naudotis pašto paslaugomis platinant amoralią literatūrą, 1898–1900 m. Čikagos laikraščio Lietuva leidėjo A. Olšausko ir redaktoriaus J. Šerno bylinėjimuisi su vietos lietuvių kunigu A. Kriaučiūnu dėl prieš kunigą nukreiptų kritiškų straipsnių bei Šenandoa (Pensilvanija) leisto laikraščio Viltis leidėjo V. Šlekio bylai su A. Savicku, kuris kaltino laikraštį šmeižtu ir reikalavo atskleisti jį paminėjusio straipsnio autoriaus pavardę.*

Šių ir kitų tuo laikotarpiu išėivių periodikos leidėjams keltų bylų analizė parodė, kad teisminis bylinėjimasis buvo vienas iš daugelio kovos, vykusių išėivių bendruomenei XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje skylant ideologiniu pagrindu, pasireiškimų. Augant spaudos vaidmeniui ben-

Received: 2024 03 08. Accepted: 2024 05 22

Copyright © 2024 Remigijus Misiūnas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

druomenėje, dvasiškiečiai, sudarę didžiumą tarp dešimtosios išėivijos srovės vadovų, prarasdami Lietuvoje turėtą neginčijamo autoriteto statusą ir matydami, kad to negali kompensuoti jų spauda ir jos prieš kitas sroves nukreipta polemika, mėgino išnaudoti ir teisine galimybes.

Vertinant bylų priežastis galima kalbėti apie komplikuoatą satyrinio žanro suvokimą to meto išėivių bendruomenėje. Išėivijos gyvenimo problemų, negeročių hiperbolizavimas, iš vienos pusės, traukė skaitytojus kaip skaityti patrauklius tekstai, iš kitos pusės, buvo traktuojami kaip palaido gyvenimo būdo ir religinių normų atsisakymo propaganda, atmetant satyrinį aspektą. Taip pat pažymėtinas ir žodžio laisvės gynimas, tapęs kertiniu A. Olšausko bei kun. M. Kriaučiūno bylinėjosi akmeniu. O V. Šlekio bylos atveju minėtinas ir toks žurnalistinės veiklos momentas kaip šaltinio apsaugos supratimas ir pasiryžimas užimti jo vietą teismo salėje.

Kalbant apie bylų nušvietimą spaudoje, paminėtina, kad kai kada jos buvo panaudojamos ir leidėjo įvaizdžiui stiprinti, pvz., D. T. Bačkausko atveju. Jo oponentų spauda pristatė bylą kaip ypatingos reikšmės atvejį, turintį pasitarnauti lietuviybės interesams, o bylos iniciatorių – kone karžygį, besiaukojantį visos išėivių bendruomenės labui, negailėdama spalvingų epitetų ir emocijų raiškos (kaip, beje, ir Saulė). Kovos už bendruomenės interesus ir teisybę motyvas buvo ryškus ir A. Olšausko bei kun. A. Kriaučiūno bylų aprašymuose.

Be to, analizuojamu laikotarpiu stebimas ir asmenų, laikiesių save apšmeižtais spaudoje, atsiradęs supratimas, kad savo pretenzijas galima spręsti teisiniu būdu. Galima sakyti, kad tai tapo dalimi tuo metu išėivijoje sparčiai besiformavusios tradicijos net ir mažiausius kivirčius spręsti teisinėmis priemonėmis. Ši tradicija tapo įprasta išėivių bendruomenėje, o periodikos leidėjams teismo bylos – ne kažkokia ypatinga išimtimi, o įprasta praktika visą XX amžių, vėlgį kitąsyk teismo salėje sprendžiant ir savo ideologinius nesutarimus.

Reikšminiai žodžiai: lietuvių išėivija, išėivių periodikos leidyba JAV, periodikos leidėjų teisminiai ginčai.

Legal Disputes of Emigrant Periodical Publishers from the End of the 19th Century to 1904

Summary. *The subject of the article is the formation of legal dispute practices among Lithuanian emigrant periodical publishers in the USA during the late 19th and early 20th centuries. The aim is to analyze the legal cases*

brought against emigrant periodical publishers during this period, assessing their causes, aspects of the cases, their coverage in the press, and their consequences, based on scientific research and contemporary press publications. The main focus is on the 1897 case against the newspaper "Saulė" published in Mahanoy City, Pa., where publisher D. T. Bačkauskas was accused of violating a US postal ban by distributing immoral literature. Other notable cases include the 1898–1900 litigation involving Chicago newspaper "Lietuva" publisher A. Olšauskas and editor J. Šernas against local Lithuanian priest A. Kriaučiūnas over critical articles directed at him, and the lawsuit of Shenandoah, Pa. newspaper "Viltis" publisher V. Šlekys by A. Savickas, who accused the newspaper of defamation and demanded the disclosure of the article author's name.

The analysis of these and other cases from the period revealed that litigation was one of many manifestations of the ideological split within the emigrant community in the late 19th and early 20th centuries. As the role of the press grew within the community, clergy, who constituted the majority of the right-wing leadership, found themselves losing the unchallenged authority they had in Lithuania and were unable to compensate for it through their own press and polemics against other factions. Therefore, they tried to exploit legal opportunities. The case against "Saulė" can be partially explained by its popularity within the emigrant community and its occasional positioning as a Catholic newspaper, which drew readers away from the still-weak right-wing press. Priest Kriaučiūnas's struggle against "Lietuva" can be partly explained by his aim to undermine the influence of the liberal "Lietuva" on Chicago Lithuanians and to create favourable conditions for his newspaper "Katalikas" and its growing influence.

Evaluating the causes of the cases, it is possible to discuss the complicated perception of the satirical genre within the emigrant community of that time. On one hand, the hyperbolization of problems and ills in the emigrant life attracted readers with engaging texts, but on the other, it was interpreted as propaganda for a dissolute lifestyle and rejection of religious norms, dismissing the satirical aspect. Additionally, the defense of freedom of speech became a cornerstone in the litigation between Olšauskas and priest Kriaučiūnas. Meanwhile, in the case of Šlekys, the journalistic principle of source protection and the willingness to defend it in court is noteworthy.

Regarding the coverage of the cases in the press, e.g. Bačkauskas utilized the reporting of his case in “Saulė” to strengthen his image as an independent publisher and defender of Lithuanian identity. Conversely, the press opposing “Saulė” presented the case as a matter of great significance, serving Lithuanian interests, and depicted the initiator of the case almost as a hero sacrificing for the good of the emigrant community, using colourful epithets and emotional expressions (similar to “Saulė”). The fight for community interests and justice was echoed in the descriptions of the cases of Olšauskas and priest Kriauciūnas.

Moreover, during the analyzed period, there emerged an understanding among individuals who considered themselves defamed in the press that their grievances could be addressed legally. It can be said that this became part of the rapidly forming tradition within the emigrant community to resolve even the smallest quarrels through legal means, despite contemporaries' concerns that three things tarnished the Lithuanian name in the eyes of others: drunkenness, brawling, and lawsuits, worrying about how much money was wasted and how much of it went to non-Lithuanians. This tradition became customary in the emigrant community, and legal disputes among periodical publishers became not an exceptional occurrence but a common practice, sometimes resolving ideological disagreements in court, throughout the 20th century.

Keywords: *Lithuanian emigrants, emigrant periodical publishing in the USA, legal disputes of periodical publishers.*

XIX a. pabaigoje formuojantis lietuvių išeivių bendruomenei JAV, jai skylant ideologiniu pagrindu, kuriantis išeivių visuomeninems ir kultūrinėms struktūroms, atsirado ir demokratinės šalies sąlygomis ėmė plėtoti veiklą išeivių leidėjai. Tuo laikmečiu profesionaliai leidyba užsiėmę asmenys daugiausia koncentravosi į periodikos leidybą, perimdami amerikiečių ir įvairių tautų išeivių periodikos JAV leidybos patirtį.

Be kitų dalykų, išeivių leidėjai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje įgijo ir demokratiškas šalių periodikai įprastos teisminės praktikos pradmenis, ypač susijusios su nepasitenkinimu laikraščio publikacijomis ir siekiu apginti savo garbę. Deja, jos analizę apsunkina tai, kad, kaip ir to meto išeivijos periodikos istorijos, taip ir jos teisminės praktikos tyrimai faktiškai apsiriboja Broniaus Raguočio tyrimais, ypač jo darbus apibendrinančia monografija *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1879–1919 metais*, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas

periodikos leidybos rekonstrukcijai, įvardijant pagrindines jos raidos tendencijas. Be kita ko, šiame veikale jis aptaria daugiau kaip 20 to meto teismo bylų, susijusių su išėivijos periodika, įskaitant ir patenkančias į šio straipsnio chronologines ribas. Tiesa, pirmąją B. Raguočio minimą bylą – Jono Šliūpo bylinėjimąsi su Mykolu Tvarausku – nuspręsta neįtraukti į pasirinktą objektą, nes tai buvo laikraščio *Lietuviškasis balsas* leidėjų finansinių santykių aiškinimasis, J. Šliūpo panaudotas dar ir M. Tvarauskui kaltinti prolenkiškumu išėivių akyse.

Tokioje situacijoje išėivių periodikos leidėjų teisminių ginčų analizės pagrindu tapo ano meto periodikos publikacijos, skirtos bylų eigai, skelbtos tiek teisminiuose ginčiuose dalyvavusių leidėjų laikraščiuose, tiek kituose, įskaitant ir vienaip ar kitaip į šiuos ginčus įsitraukusius kitus leidėjus, nevengusius savo publikacijose ir subjektyvumo, ir išėivių periodikai būdingo sarkastiškumo bei savo teisybės absoliutinimo. Taip pat naudotasi ir šiuose procesuose dalyvavusio leidėjo, kunigo Antano Miluko veikalu *Amerikos lietuviai XIX šimtetyje*¹, paremtu senosios lietuvių išėivijos spaudos publikacijomis bei jo paties prisiminimais ir vertinimais, taip pat laikraščio *Lietuva* leidėjo Antano Olšausko išleista knyga *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuo prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje*². Remiantis šia duomenų baze ir pasitelkus analizės bei sintezės, taip pat turinio analizės metodus siekta išsikelti tikslo – išanalizuoti periodikos leidėjų teisminius ginčus, vykusius iki 1904 m., konkrečiai, jiems iškeltas bylas, susijusias su laikraščių publikacijomis, įvertinant jų priežastis, bylų aspektus, jų nušvietimą spaudoje ir bylų pasekmes tiek proceso pusėms, tiek periodikai.

Prieš pereinant prie bylų, reiktų paminėti, kad per maždaug trejetą dešimtmečių, t. y. nuo pirmosios masinės emigracijos iš Lietuvos bangos iki 1904 m., susiformavo apie 100 000 asmenų išėivių bendruomenė. Per tuos metus buvo įkurta dešimtys parapijų ir apie 500 trumpiau ar ilgiau egzistavusių draugijų (pašalpinių, blaivybės, kultūrinių, karinių, chorų, politinių ir t. t.), steigtos parapinės mokyklos; 1886 m. įkurtas Susivienijimas lietuvininkų Amerikoje (SLA), nuo kurio 1901 m. atskilo Susivienijimas lietuvių Rymo Katalikų Amerikoje. Sykiu vyko išėivių tautinio apsisprendimo procesai, o pirmuoju žingsniu tapo atsiribojimas nuo lenkų, taip pat prasidėjo ir skilimas pasaulėžiūros pagrindu. Tam postūmį davė Jonas Šliūpas, kurio Niujorke 1886 m. birželio 24 d. surengtas Lietuvos krikšto 500 metų minėjimas tapo laisvamanių judėjimo pradžia ir

1 MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938. 348 p.

2 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuo prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, [2], IV. 585 p.

įsiūbavo jų ir katalikų kovą. Vėliau ši kova iš pasaulėžiūrinės perėjo ir į politinę, iš laisvamanių judėjimo (1900 m. įkūrusio Lietuvių laisvamanių susivienijimą) išsirutuliojo vadinamoji vidurio, arba liberalų, srovė, taip pat ir pirmosios socialistų kuopelės XX a. pradžioje.

Nereikia pamiršti, kad išeivių bendruomenė buvo išsibarsčiusi plačioje JAV teritorijoje ir vienas svarbiausių jos raidą užtikrinusių faktorių buvo informacijos ir masinės komunikacijos priemonių sklaida joje, pirmiausia – periodinės spaudos. Iki 1904 m. buvo įsteigta daugiau nei 40 periodinių leidinių, ir nors didžioji jų dalis veikiai žlugo (pirmiausia – dėl išeivių bendruomenės mažaraštumo), vis dėlto susiformavo tam tikras ratas periodinių leidinių, išlikusių iki 1904 m. (o kai kurie gyvavo ir vėliau); šie vėlgi priskirtini vienai ar kitai išeivijoje susiformavusiai pasaulėžiūrinei ir politinei srovei. Jie tapo aktyviais jų idėjų skleidėjais, taip pat išitraukė ir į srovių tarpusavio kovą, kurioje buvo naudoti ir teisminiai ginčai.

LAIKRAŠČIO SAULĖ BYLA

Pirmoji iš analizuojamų ir plačiai nuskambėjusi to meto byla buvo iškelta 1897 m. laikraščio *Saulė* leidėjui bei redaktoriui Dominykui T. Bačkauskui už JAV pašto įstatymo, draudusio paštu siųsti, anot amžininkų, *begėdiškus raštus*³, pažeidimą. Pretekstu tapo Filadelfijos gyventojų J. Sungailos skundas, kurio priežastimi tapo nepasitenkinimas labai populiarios *Saulės* rubrikos „Taradaika“ publikacijomis.

Ši satyrinė rubrika, kurioje pliektos išeivijos gyvenimo negerovės, atsirado dar D. T. Bačkausko redaguotoje *Vienybėje lietuvininkų*. Kai susipykęs su leideju Juozu Paukščiu D. T. Bačkauskas išėjo iš laikraščio ir ėmė leisti *Saulę*, jis čia perkėlė ir „Taradaiką“, taip pat dar įkūrė panašią rubriką „Baltruviene“. Abi jos nepaprastai išpopuliarėjo, bet sykiu kėlė ir nemažą pasipiktinimą⁴.

- 3 Kaip pastebėjo kažkoks išeivis *Tėvynės varpe* 1898 m., JAV – laisvės šalis, kur, be kita ko, galima leisti bet kokią literatūrą bet kokia kalba, tačiau tarp to, kas nevalia, buvo ir draudimas platinti *nemoraliziskus raštus* (žr.: AMERIKIETIS. Isz Amerikos. Tėvynės varpas. 1898, nr. 12).
- 4 Anot A. Miluko, *užsimokėjęs už „Saulę“ metams galėjai aprašinėti savo apylinkės nepatinkamus tau žmones kuo juodžiausiai ir kuo bjauriausiai, „Saulė“ viską apgludins, apdailins ir leis Taradaikai ar Baltruvienei išbliauti be jokio užkaitimo. Šitą „Saulės“ gerąją pusę gerai žinojo nevedusieji vyrukai, kuriems kartais parsieidavo kokia stačiokė žmona ar mergina pribausiti. Neužsidėjo su jais, supykino kuomi juos, palauk, jie žino, ką su tokiomis poniomis padaryti: parašyti apie jas į dėdę Taradaiką, gerai pridėjus juodyklų!* (žr.: MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtmetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938, p. 274).

Iš pirmo žvilgsnio, tai buvo įprasta periodikos leidėjams byla, iškelta dėl vienu ar kitų priežasčių nepatenkintų skaitytojų. Vis dėlto ji atspindėjo to meto išeivių bendruomenėje vykusį skilimą ideologiniu pagrindu. Dar 1892 m. Varpe V. Kudirka teigė, kad išeivija susiskaldžiusi į tris partijas: *progresistus (bedievius)*, *klerikalus* (tuo metu Antano Miluko redaguotos *Vienybės lietuvininkų* sekėjus), o trečioji – *nei šiočia, nė tokia, t. y. pasekėjai Bačkausko ir jo nė šiochio nė tokio laikraščio „Saulė“*. Šitą partiją galima taipgi vadinti naujalenkiška arba pusiaulenkiška, susidedanti ji iš paikinamų ir vadžiojamų mažai patyrusių lietuvių Amerikoje. V. Kudirka nerinko žodžių: *Pikta ir gėda geram tėvynainiui žiūrėti, kaip toks besarmatis tamsūnas moka išnaudoti mūsų žmonelių paikumą! Juk kas ten per įtalpa to jo draiskalo, tai bjauru geram žmogui skaityti, o padori moteriškė juk tokių begėdiškų zaunų visai negali nė į rankas paimti. Beveik kiekviename numeryje toje „Taradaikoje“ aprašinėja paleistuvingus atsitikimus ir dar šiurkščiausiu būdu – visai kaip kad piemens rėži⁵.*

Anot B. Raguočio, dauguma išeivių laikraščių turėjo pretenzijų *Saulėi*. Kiek nuosaikesni buvo *Lietuva*, *Vienybė lietuvininkų*, kritikavę laikraščio bulvarinių pobūdį, prolenkišką nusistatymą ir neprincipingą laikyseną, bet pripažino D. T. Bačkausko kaip humoristo talentą, o sykiu ir tai, kad jis kartais peržengdavo padorumo ribas⁶. Katalikiškas (dešinysis) išeivių sparnas, vedamas jau kunigu tapusio A. Miluko, nuo 1894 m., remiant kitiems kunigams, įsigijusio laikraštį *Garsas* (veikiai pervadintą *Garsas Amerikos lietuvių*), ir kun. Juozo Žebrio, laikraščio *Rytas* savininko, *Saulės* atžvilgiu buvo kur kas aršesnis. B. Raguočio teigimu, katalikiški laikraščiai 1896–1897 m. intensyviai puolė *Saulę*⁷. Matyt, daug ką lėmė ir D. T. Bačkausko mėginimai neretai *Saulę* pozicionuoti kaip katalikišką, su kuo dešinieji niekaip negalėjo sutikti, nes, anot J. Žebrio, *[t]aradaikos ir vėbliojimai bobiški, šviečianti iš Saulės, yra tikrais nuodais lietuviškai tautai, o perstatomi visame nuogume aprašai bjaurių darbų stojasi akstinu lietuviškai jaunomenei ant paleistuvystės⁸*, o, kaip pastebėjo Ryte vienas jo korespondentų, *Bačkauskas per savo „Saulės“ taradaikas padarė tiek morališkos blėdies kaip pasileidėliai ir bedieviai visi drauge⁹*.

5 MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938, p. 119.

6 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1897–1919*. Marijampolė, 2003, p. 87.

7 Ten pat.

8 MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938, p. 120.

9 „Saulės“ apraszymai neczystatu pražudė dvi jauni lietuvaiti. *Rytas*, 1897, nr. 15.

Jau iki bylos iškėlimo išeivių laikraščiai nevengė aštrių pasisakymų vieni apie kitus, o po J. Sungailos skundo aistros dar labiau išsiplieskė ir kaito vieniems stojant prieš D. T. Bačkauską, kitiems – jo pusėn. *Garsas Amerikos lietuvių*, pranešęs apie bylą, teigė, kad gaila žmogaus, patekusio į bėdą, bet pats buvo kaltas, nes kelerius metus [t]aradaikines zaunos apie visokias paleistuvystes buvo szaszu ant lietuviszkos draugijos kuno ir su geda reikėjo prisipažinti, kad Amerikos lietuviai yra niekiausiaiis žmonėmis, jei užlaiko toki nedorą rasztą. Girdi, laikraštis prisidėjo prie lietuvių tvirkinimo, jau neminint nieko apie meszlus, kuriuos jis mete ant prakilniausių irednių ir užmanymu del lietuviskstes labo. Anot Garso Amerikos lietuvių, išeiviai turėjo būti dėkingi J. Sungailai, nes per jį išznyko taradaikines pliovonės ir paleistuvingi rasztai isz lietuviszkų laikraszczzių ir lietuviszkas darbinikas už savo sunkiai uždirbtą centą nesikvies ir nepriims truciznos, kuri suėstų kuniszkas ir doriszkas pajiegas ne tik jo, bet ir jo szejmynos¹⁰.

Savo ruožtu, *Saulė* po skundo padavimo kirto, jog kunigai papirko vieną iš savo šunelių paduoti jų parengtą skundą; *Garsas Amerikos lietuvių* ir *Rytas* tą užginčijo, pareikaludami pateikti kunigų pavardes, bet *Saulė* į tai neatsiliepė. Iš jos publikacijų matyti, kad D. T. Bačkauskas stengėsi palenkti į savo pusę viešąją nuomonę, drąsindamasis, kad lietuviai teisme pamatys, kas taiko ant jų sprandų užmesti *jungą*, girdi, tie patys, kurie ir Lietuvoje *biednus* persekiojo, ir laisvoje Amerikoje stengėsi lietuvius paimti už *ketewros*, ir siekė sužlugdyti lietuviškus laikraščius, taikydami tapti cenzoriais, kurie *puce in geredeju triuba*. Jis skelbė, kad jei ir pateks į kalėjimą, *Saulė* vis vien bus leidžiama (tuo užsiims jo suaugę vaikai), ir ta proga ragino skaitytojus paremti laikraštį, pirmiausia – sumokėti skolas už prenumeratą, nes teismas kainuoja¹¹.

Žinoma, netylėjo ir oponentai, kaltinę D. T. Bačkauską siekiu išpešti naujos iš teismo – pasirodyti kankiniu už lietuviybę, o priešininkus parodyti kaip didžiausius *tautos nevidonus*, teigdami, kad JAV – laisvoje šalyje nebuvo cenzūros ir kunigai negalėjo kaip nors varžyti kitų laikraščių saviraiškos. Šaipytasi iš D. T. Bačkausko prisistatymo kankiniu už lietuviybę, girdi, JAV už tai niekas nieko nepersekiojo, o jį teisė už *platinimą paleistuvingų raštų*, girdi, ar *toksai drastiszkas apraszymas purvinų atsitikimų, kuriuos jauni vaikinai skaito rydami seiles, yra kėlimu lietuviskstes? Ar iszleidinejimas „Tūkstantis ir viena naktis“ ir jai panaszių kniğų kelia lietuvius? Akcentuota, kad tokios knygos leistos komerciniais sumetimais, tik vienas D. T. Bačkauskas jomis *tautą kelia*, kai kun. A. Milukas savo lėšomis leido tokias *Saulės* niekintas knygas kaip *Padėjimas lietuvių tautos rusų vieszpa-**

10 [Redakcinė skiltis]. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, balandžio 3.

11 Prowa išduotojaus „Saules“. *Saulė*. 1897, gegužės 17.

tystėj, Donelaiczio rasztai bei kitas, ir teigta, jog pirminis pradėtos leisti *Saulės* uždavinys lietuviškas parapijas bei lietuvius *paversti į lenkus* išliko – 1897 m. *Saulė* puolė SLA ir ragino lietuvius stoti į analogišką lenkų organizaciją¹².

Prieš teismą kaupta ir parama. Kiekybiškai išpūdingesnė atrodė D. T. Bačkausko pusė: oponentai, be A. Miluko ir S. Pautieniaus, tarp liudininkų turėjo dar porą kunigų ir keturis kažkokius lietuvius iš Filadelfijos, o D. T. Bačkauskas skaičiavo daugiau nei tuziną, taip pat jis žadėjo, kad į teismą atvyks pora JAV laikraščių redaktorių bei kelios *iszkelmingos ipatos*, tvirtino, kad jį palaikė maždaug 30 lietuvių politinių klubų ir gavo daugiau kaip 1 000 palaikančių laiškų bei kelių kunigų paliudijimus, jog nerėmė *Garso Amerikos lietuvio* ir aplink jį susibūrusių kunigų; be to, D. T. Bačkauskas žadėjo, kad jei reikės – eis iki JAV Aukščiausiojo Teismo¹³.

Maždaug tokias pajėgas (daugiau nei 20 liudininkų) D. T. Bačkauskas ir atsiavedė į teismą Filadelfijoje 1897 m. birželio 1 d., o prokuroras Jamesas M. Beckas iškvietė devynis liudininkus¹⁴. Pirmas iš jų kalbėjęs J. Sungaila pripažino, kad inicijavo skundą, o kunigai S. Pautienius, A. Milukas ir A. Kaulakis, anot *Garso Amerikos lietuvių*, turėjo versti į anglų kalbą kelias „Taradaikos“ publikacijas ir, girdi, kadangi įrodė, jog jos platina paleistuvavimą tarp lietuvių, prokuroras daugiau liudininkų nebekvietė¹⁵ (anot *Saulės*, kunigai prieš D. T. Bačkauską liudijo kuo *bjauriausiai*¹⁶).

D. T. Bačkauskas neigė kaltę, o dar, anot amžininkų, apsimetė nesuprantantis angliškai ir jam turėjo vertėjauti du lietuviai (vienas iš jų buvo A. Milukas). Iš jo liudininkų lietuvius labiausiai domino pirmasis – Jonas Šliūpas. Ypač laukta, ką prisiekdamas jis atsakys į klausimą, ar tiki Dievą (pasakęs, jog ne, nebūtų galėjęs liudyti), taigi, girdi, *raivydamosis turėjo pripažinti Augszcziausiaį Esybę*. Anot *Garso Amerikos lietuvių*, kone visi liudininkai melavo, pvz., teigė, kad *kekšė* – tinkamas lietuvių kalboje žodis pavadinti moterį ir t. t.; išimtį tesudarė pirmasis Šenandoa (Pensilvanija) meras lietuvis Alfonsas Taboras ir kažkoks Kilikevičius. Pirmasis, teisėjui liepus versti straipsnius į anglų kalbą, atsakė, kad jų jau tiek išversta, jog prisiekusieji galėjo susidaryti vaizdą, ir buvo paleistas. Kilikevičius

12 Iszduotojaus „Saulės“ p. Boczkaucko byla. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 12.

13 Žines del lietuwiu. *Saulė*. 1897, gegužės 25.

14 Amžininkai mini JAV pašto inspektorių J. Moore'ą, J. Sungailą, kunigus J. Kaulakį, S. Pautienių, A. Miluką, SLA sekretorių J. Kazakevičių, T. Dambrauską, F. Ralcevičių, D. Bajorūną, B. Jeneliuną ir K. Kazakauską (žr.: Kantrybė turis savo rybas. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, gegužės 22).

15 SVEFI, J. Aidas „Saulės“ iszduotojaus bylos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 17.

16 Nuo redistes. *Saulė*. 1897, birželio 11.

pavadino *Saulę* satyriniu laikraščiu, bet paklausus, ar jam patiktų, kad šį laikraštį skaitytų jo dukterys, atsakė, kad jauniems jo straipsniai yra *papiktinimas* (*Saulė* tvirtino, kad visi jos liudininkai liudijo teisingai¹⁷).

Po liudininkų trumpai pasisakė prokuroras, pabaigoje priminęs W. *Shakespeare'o* žodžius, kokius *vaisius atnesza paleistuvingi rasztai ir paleistuvingi darbai*. Vėliau žodis atiteko D. T. Bačkauskio advokatui Broomui, kuris tvirtino, jog lietuviai žemai puolę, *nepripažįsta jokios gėdos, trindamiesi ir maiszydamiesi be skyrtumo lyties*, ir jog D. T. Bačkauskas gėdino juos bei švietė. Dar jis pateikė pavyzdžius, kaip paleistuvauta tokiuose miestuose kaip Paryžius ir Berlynas, kad įtikintų, jog ir tarp lietuvių panašiai vyko, o baigdamas puolė kunigus, girdi, byla – konkurencijos pasekmė; teisėjas pertraukė jo kalbą, kaip teigta, dėl netaktiško elgesio, kad į bylą painioja kunigus, tad advokatas daugiau jų nelietė. Atsakydamas į tai prokuroras akcentavo, jog lietuviai turėjo savo šviesuomenę, kuri stengėsi *visokią piktą praszaliti*, ir ragino prisiekusiuosius nežiūrėti, kas dėjosi Europoje, nes gyveno JAV ir turėjo laikytis jos įstatymų.

Teismas vyko dvi dienas, bet prisiekusiesiems terekėjo 25 min. priimti sprendimui, pripažįstant, jog D. T. Bačkauskas kaltas už *latinimą begėdiszkų paleistuvingų rasztų tarpe lietuviu tautos. Garsas Amerikos lietuvių* rašė: *Kaltas! kaipo kibirksztis ugninės perkūnijos perlėkė per visus taradaikos szalinikus, taiposgi per visus klausytojus* (matyt, ir paskelbus sprendimą, kaip ir viso teismo metu, pasisakiusieji už D. T. Bačkauską sukėlė nemenką triukšmą, syki teisėjui net teko stabdyti posėdį ir raminti susirinkusiuosius¹⁸).

Žinoma, tuo viskas nesibaigė: D. T. Bačkauskas padavė apeliaciją ir buvo paleistas už 2 500 dol. užstatą, o birželio 14 d. paskirtas naujas teismas¹⁹. Maža to, kunigai A. Milukas ir S. Pautienius padavė jį į teismą dėl *szlovės nupleszimo*²⁰.

Išėivių ir net Mažojoje Lietuvoje leista lietuvių periodika komentavo nuosprendį. Kaip teigia B. Raguotis, katalikiškoji spauda priėmė jį kaip svarbų ir pamokantį laimėjimą, o *Lietuva* ir *Varpas* visa tai vadino niekšinga lietuviškos spaudos cenzūra ir spaudos laisvės pažeidimu, be to, *Lietuva* dar ragino tarpusavio santykius aiškintis argumentais, o ne įskundimais²¹.

Artėjant naujo teismo datai, D. T. Bačkauskas, primindamas, jog *Garso Amerikos lietuvių* leidėjai seniai norėjo jam pakenkti, o nesurasdami kaip, pasi-

17 Ten pat.

18 SVEFI, J. Aidas „Saulės“ izduotojaus bylos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 17.

19 Ten pat.

20 Kantrybė turis savo rybas. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, gegužės 22.

21 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1897–1919*. Marijampolė, 2003, p. 68.

naudojo pašto tvarka, vėl drąsinosi, jei reikės, sėsti kalėjimą, nes tai ne už koki kriminalinį nusikaltimą, o kad *atidarė lietuviams akis*, tad kentės kaip *Jėzus už lietuvių*, bet *Saulė* eis ir toliau, o jis toliau visiems akis *atidarines ir bus sargu doribes ir gins no tranu darbininkiszko prakaito ir jagu pareis koki meta sėdēt, tai ir nenustos raszit, ba sėdint kalėjime bus gana laiko raszit; jis viskam pasirengęs, kad ir ant smerties* (toks *Saulėje* paskelbtas pareiškimas užbaigtas raginimu skolininkams sumokėti už prenumeratą, nes teismas daug kainavo)²².

Priešinga pusė vylėsi, jog teisėjas, pažinęs *nedorumą taradaikinių rasztų*, pasiųs jų autorių už gročių *metavotis* už savo sunkų prasikaltimą *priesz lietuviszką draugiją ir Suvienytų Valstijų konstituciją*, o lietuviai *atsidūsės lengviaus, žinodami, jog ir lietuviszkoje raszliavoje nevalia kiekvienam paleistaburniui bliuznyti bjauriausius, begėdiszkus žodžius*. Tiesa, vėl reikia užuojauta D. T. Bačkauskui kaip į nelaimę patekusiam, bet, girdi, kitaip ir negalėjo būti, kai per laikraštį nuodijo menkai išprususių skaitytojų protą *vien begėdiszkais rasztais* ir virkdė ne vieną merginą, nuplėšdamas *szlovę bereikalo*. Dar gailestis tirpo menant, kaip D. T. Bačkauskas, girdi, melavo teisme, dergdamas lietuvius kitataučių akyse, o J. Šliūpas skelbė, kad lietuviai *pratę vadinti savo moteris nepasotītoms kumelėmis ir kad tarpe lietuvių neyra užgaunantis dalykas pavadīti moteriszkę žodžiu, reisz-kiancziu arsziausą paleistuvystę*²³.

Garso Amerikos lietuvių teigimu, prokuroras prieš pakartotinio teismo dieną mėgino įkalbėti D. T. Bačkauską pripažinti kaltę, girdi, vis vien pralaimės ir išlaidos bus dvigubos. Tačiau D. T. Bačkauskas nesutiko, o jo šiuokart jau du advokatai gerai atidirbo už honorarą – teisme kalbėjo daugiau kaip dvi valandas, įrodinėdami, jog kunigai neteisingai išvertė *Saulės* tekstus, nebuvo patikrinta prisiekusiųjų sudėtis ir t. t., ir pasiekė savo. Mat teisėjas, dar kai ką pasiaiškinęs ir po 20 minučių kalbos, kurioje suminėjo D. T. Bačkausko pažeistus įstatymus, galop skyrė jam 100 dol. baudą ir priteisė sumokėti teismo išlaidas. Anot *Garso Amerikos lietuvių*, teisėjas aiškino, kad jam gaila D. T. Bačkausko, nors jis ir kaltas, bet *inteligentas ir turi savo biznį*, gaila siųsti į kalėjimą senatvėje, tad skyrė mažiausią, kokią galėjo, bausmę²⁴.

Žinoma, D. T. Bačkauskas džiaugėsi tokia baigme, *Saulėje* paskelbė didžiausią padėką savo rėmėjams²⁵, anot *Garso Amerikos lietuvių*, garsino, kad teismo išlai-

22 Žines del lietuviu. *Saulė*. 1897, birželio 4.

23 Taradaika kaltas. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 5.

24 Korespondencijos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 19.

25 Dėkojo labiausiai Petruui Žilinskui ir jo žmonai, kuri kaip *geros širdies* ragino vyrą padėti, dar reiškė padėką J. Šliūpui, A. Tabarui, laikraščio *Darbininkas* leidėjui Kuncmonui, verslininkams Valentanavičiui, Radzevičiui ir kitiems. Paminėjo, kad palaikančius liudijimus

dos tesudarė 50 dol., bet jo korespondentas tvirtino iš teismo maršalo girdėjęs, jog net mažiausios siekė 350 dol.²⁶ Vis dėlto *Saulėje* D. T. Bačkauskas pripažino, kad teismas atsiėjo brangiai, ir vėl kvietė skaitytojus sumokėti skolas bei pirkti *Saulės* išleistas knygas, juolab kad buvo numatytas naujas teismas Potsvilyje (Pensilvanija), kunigams apskundus laikraštį už šmeižtą, tad D. T. Bačkauskas kvietė lietuvius atvažiuoti kaip *ant atpusko in Alwita* pažiūrėti, ką kunigai *isradis*. Bet šie, matyt, apsigalvojo, nes netrukus *Saulė* paskelbė, jog teismo nebus²⁷.

Aistros rimo palengva, abi pusės dar kurį laiką gyveno teismo nuotaikomis, pvz., *Garsas Amerikos lietuvių* komentavo, kad J. Šliūpo, save vadinusio *valmaninių* vadovu, dalyvavimas teisme aiškiai parodė jo pakraipą – *isz palengvo szliauzia ant bedievystes laipsnio* – ir tam jam visos priemonės geros: *Boczkausko Taradaika esant moraliszka ir szvanki*, ir, girdi, jis teigė, jog ši atsirado dėl kunigų kaltės. Anot laikraščio, tai dar kartą patvirtino, jog jei išeiviai būtų turėję nors *kibirksztele apszvietimo ir supratimo*, būtų seniai *nusikrate nuo tu lietuviystes ir tikėjimo neprieteliu*, tad raginta sekti J. Sungailos pavyzdžiu – *nenuilstancziai darbuotis ant panaikinimo nevidonu. Tasyk lietuviyste kils, kaip ant mieliu*²⁸. Tačiau ir vėliau byla prisiminta ne kartą ir dažniausiai kaip kovos su lietuviškos spaudos laisve pavyzdys²⁹.

LAIKRAŠČIO LIETUVA BYLINĖJIMASIS

Tuo pat metu, kai vyko *Saulės* teismas, Čikagoje brendo byla tarp laikraščio *Lietuva* leidėjo A. Olšausko bei redaktoriaus Jono Šerno (viena bylos pusė) ir vietos lietuvių Šv. Jurgio parapijos klebono Mato Kriaučiūno (kita bylos pusė). Gilinantį šios bylos aplinkybes tenka pritarti laikraščio *Viltis* pastebėjimui, kad ji – pavyzdys, kaip iš mažos kibirkšties išsiplieskia didžiulė ugnis³⁰.

Viskas prasidėjo nuo to, kad, 1894 m. perėmęs Čikagos lietuvių klebono pareigas ir įkūręs parapiją, kunigas įniko į bažnyčios statybas, kurioms parapijiečiai

gavo iš kun. Dielinikaičio (su parapijiečių parašais), Juodišiaus ir dar dviejų kunigų, daugiau kaip dešimties lietuvių politinių klubų (Baltimorės politinio, Čikagos respublikonų ir kitų), įvairių vietovių lietuvių protestų ir daugiau kaip 1 000 jį palaikančiųjų laiškų (Jau prova. *Saulė*. 1897, birželio 18).

26 Korespondencijos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 19.

27 Po wisu prowu ir bedu. *Saulė*. 1897, birželio 22.

28 JUNAITIS, J. Scranton, Pa. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 26.

29 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1897–1919*. Marijampolė, 2003, p. 68.

30 Isz mažos kibirkszteles iszsisklaisto in dideli gaisra. *Viltis*. 1899, kovo 22.

negailėjo aukų, ir, paskelbęs parapijos kasos ataskaitas 1895 ir 1896 m., su vėlesnėmis delsė. 1897 m. ėmė sklisti negeri gandai, ypač pakurstyti vieno lenkų laikraščio prasitarimo apie nemažas parapijos skolas. Kai buvo įvardyta ir suma (15 000 dol.), parapijiečiai galutinai sunerimo, bet kunigas delsė šaukti parapijos susirinkimą ir paaiškinti situaciją, tad A. Olšauskas sulaukė ne vieno paraginimo kreiptis į kunigą. Tačiau jis atsisakinėjo, teisindamasis, kad kunigas turėjo teisę skelbti parapijos kasos ataskaitas kas pusantrų metų, ir ragino palaukti.

Vis dėlto parapijiečiai nerimo, kai kurie net ėmė rašyti į kitus išėivių laikraščius, o šie spausdino jų laiškus. Kai *Vienybė lietuvninkų* tiesiai paklausė, kodėl *Lietuva* tyli, anot A. Olšausko, jam nebebuvo kur dingti. *Lietuva* įsidėjo anksčiau skelbtas kasos ataskaitas, nurodydama jose buvusias klaidas, ir paragino parapijiečius, konkrečiai, šešias parapijoje veikusias lietuvių draugijas, reikalauti susirinkimo. Kunigas, atsakydamas į tai, iš sakyklos iškeikė laikraštį, o draugijos nesugebėjo surengti susirinkimo, nes daug kas buvo prieš, girdi, jei pinigai atiduoti kunigui *ant garbės Dievo, tai kunigas gali su jais daryti ką nori ir kad geram katalikui nepritinka į tokius dalykus kištis*³¹.

Galop kunigas pats sudarė komisiją iš parinktų keturių asmenų parapijos kasos knygoms patikrinti, bet ir ši, peržiūrėjusi jas³², turėjo pripažinti, kad skola siekė 19 744,48 dol. Aišku, šią ataskaitą paskelbė ir *Lietuva*, sykiu išnagrinėdama visus skaičius ir klausdama, kur iš suaukotų pinigų dingo 40 632 dol.³³ Atsakymų reikalavusių straipsnių pasirodė ir kituose laikraščiuose, bet kunigas, užuot atsakęs, tik keikė juos bažnyčioje ir draudė skaityti.

Tuomet draugijos paskyrė komitetus, turėjusius aplankyti kunigą ir paprašyti jo parodyti parapijos kasos knygas. Tiesa, tą jie galėjo padaryti tik gavę igaliojimus draugijos narių susirinkimuose. Nors visuose susirinkimuose lankėsi kunigas, dėdamas pastangas, kad tik taip nenutiktų, bet nesėkmingai. Tačiau ir tai parapijiečiams nepadėjo – visus atėjusius komitetus kun. M. Kriaučiūnas išvijo, o *Lietuva* garsino visus šiuos nutikimus³⁴.

Dar labiau aistros užvirė *Lietuvai* sukritikavus tai, kad kun. M. Kriaučiūno prižiūrėtoje parapijos mokykloje mokytojavо lietuviškai nemokėjusios lenkės

31 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 86–88.

32 Beje, reikia pastebėti, kad 1899 m. spalio 10 d. sudegė bažnyčios zakristija su viskuo, kas joje buvo, įskaitant ir parapijos kasos knygas (žr.: [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 24)

33 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 88–91.

34 Ten pat, p. 93–96.

vienuolės. Iškart po publikacijos redakciją porą kartų aplankė kunigo siųstas vargonininkas, reikalaujamas atšaukti „melagingas žinias“, atėjo bartis ir dvi vienuolės, girdi, kas laikraščiu leido kištis į mokyklos reikalus. *Lietuvą* užsi puolė ir *Rytas* bei *Garsas Amerikos lietuvių*, priėmę *Lietuvos* publikacijas, anot B. Raguočio, kaip visos kunigijos juodinimą³⁵, o kun. M. Kriauciūnas suorganizavo parapijos komiteto protesto rezoliuciją prieš *Lietuvos* publikaciją. Beje, *Lietuva* ją paskelbė sykiu su savo komentarais, o šie vėl išprovokavo kelių straipsnių pasirodymą *Garse Amerikos lietuvių* ir 1899 m. pradžioje pradėjusiam *Čikagoje* eiti *Katalike*, į kuriuos *Lietuva* vėlgi atsiliepė³⁶.

Tuo pat metu kunigas rimtai ėmėsi draugijų, ypač tų, kurioms priklausė ir A. Olšauskas – S. Daukanto ir Šv. Kazimiero. Jis pateikė reikalavimą pašalinti iš jų leidėją, grįsdamas jį kaltinimais, kad šis gviesėsi bažnyčios žemės, kišosi į parapijos reikalus ir į kažkokio A. Kalakausko šeiminių gyvenimą, tam naudodamas suklastotą leidėjo laišką A. Kalakauskui³⁷.

Leidėjas šiuos kaltinimus paneigė, reikalaujamas pateikti įrodymus, taip pat dar pridėjo, jog tai kunigas įkalbėjo Kalakauskienę mesti vyrą, žadėdamas priglauti ją klebonijoje, ir teigė, jog buvo nenormalu, kad, skirtingai nuo kitų tautų, lietuvių ir lenkų išeivių parapijos buvo vyskupo nuosavybė ir kad tebemanu, jog lenkės vienuolės negali mokyti lietuvių vaikų. Anot leidėjo, jis seniai žinojo apie kunigo darbus, tik tylėjo, kritikavo tik mokyklą ir mokytojas lenkes³⁸.

Tuo metu kunigas nuo žodžių ėjo prie darbų: draugijoms atsisakius pašalinti leidėją, įkalbėjo tris *tamsiausius* S. Daukanto draugijos narius rinkti parašus, kad būtų sušauktas neeilinis susirinkimas. Tie surinko vos šešis parašus ir dar tiek pat prirašė savo ranka bei, pasinaudoję draugijos įstatų (konstitucijos) sąlyga, kad dešimt narių galėjo sušaukti neeilinį susirinkimą, tai padarė 1898 m.

35 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1879–1919 metais*. Marijampolė, 2003, p. 69.

36 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Krauciūno prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 106–108.

37 Anot A. Olšausko, 1898 m. pradžioje jis gavo A. Kalakausko nusiskundimą apie netikusią žmoną ir kartu prašymą jį paskelbti, kad gal, girdi, nuo to žmona pasikeis. Tačiau A. Olšauskas atrasė, jog skundo nedės, atseit, iš to nieko gero nebus, geriau išsiskirti teisme. A. Kalakauskas su laišku nubėgo pas kun. M. Kriauciūną skųstis, kad leidėjas laužo *bažnytines tiesas*. Tačiau tąkart šis nieko nedarė, laišką paviešino tik po kelių mėnesių, prasidėjus nesantaikai, ir, padauginęs jį keliais tūkstančiais egzempliorių, platino bažnyčioje, aiškindamas, kad A. Olšauskas bedievis ir dar atkalbinėja nuo vyrų žmonas (žr.: [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Krauciūno prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 117–119).

38 OLSZEWSKIS, Antanas. Išsitiesinimas prieš kun. Krawczuno apkaltinimus. *Lietuva*. 1898, gruodžio 23.

gruodžio 11 d. Bet kai susirinkime ėmė aiškėti, kad parašai suklastoti, kun. M. Kriauciūnas, išsitraukęs parapijos *charterį*, riktelėjo *asz czia ponas* ir puolė vyti lauk draugijos valdybos, jam iš paskos metėsi jo parankiniai, kilo triukšmas, nieko nebuvo galima suprasti, o policija žiūrėjo, kad niekas nesimuštų, tad teko susirinkimą baigti. Visiems kitiems išėjus salėje liko kunigas su keliolika savo šalininkų, jie išrinko naują valdybą, o senoji ėmė protestuoti³⁹.

Pavyko kunigui palenkti savo pusėn ir Apveizdos Dievo bei Šv. Jono Krikštytojo draugijas⁴⁰, bet, pvz., jo įsteigta Panų Šv. Marijos P. Rožancevos draugija 1899 m. birželio 13 d. *pasitraukė šalin iš po jo globos* kunigui pabandžius išvyti jam nepatinkančias nares⁴¹, tad gal ir tai paakino jį pozicijoms sutvirtinti 1899 m. įkurti Saldžiausios širdies Jėzaus draugiją⁴².

Iš kitų kunigo veiksmų dar minėtina tai, kad jis pasistengė, jog statomos bažnyčios varpinė uždengtų dalį *Lietuvos* redakcijos langų, taip pat perėjo nuo gąsdinimų A. Olšauskui, kad nukonkuruos jį užsiimdamas laivų bilietų prekyba, pinigų siuntimu į Lietuvą, laikraščio bei knygų leidyba bei jų prekyba⁴³, prie realių veiksmų, pvz., laikraščio *Katalikas* leidybos 1899 m. pradžioje, kuris tapo ir minėtų verslų centru, taip įgyvendindamas, A. Olšausko teigimu, pasigyrimą jam, kad paleisias jį *tik vienuose marszkinuose*⁴⁴.

Siekis sudaryti šioms veikloms kuo palankesnes sąlygas, matyt, prisidėjo prie kun. M. Kriauciūno pastangų teisiškai persekioti A. Olšauską: 1899 m. sausio pabaigoje kunigo sudaryto komiteto parapijos kasos knygoms patikrinti nariai Vladas Zacharevičius, Jonas Budginas, Jonas Bagdžiūnas⁴⁵ ir Julijonas Dychavičius stoji prieš didžiąją žiuri, keldami baudžiamąją bylą A. Olšauskui ir J. Šernui dėl kun. M. Kriauciūno garbės nuplėšimo *Lietuvos* straipsniuose, pa-

39 Reikale S. Daukanto Dr-tes Chicagoje. *Lietuva*. 1898, gruodžio 16.

40 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Krauciūno prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 33–34. Matyt, daug ką reiškė grasinimai atsiskirti nuo bažnyčios ir dar draudimas naudotis parapijos sale, beje, pastatyta už lietuvių aukas, bet valdyta kunigo, o kitų salių nuoma renginiams kainavo nemažai.

41 Ten pat, p. 23.

42 Ten pat, p. 19.

43 Ten pat, p. 116.

44 „Katalikui“ ir jo bosui. *Lietuva*. 1899, gruodžio 29.

45 Beje, tuomet jau *Kataliko* zeceris, o prieš tai dirbo *Lietuvoje* ir rinko straipsnius, kurie vėliau tapo bylos priežastimi (žr.: [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Krauciūno prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 177).

skelbtuose laikraščio 1898 m. 41 ir 43 numeriuose⁴⁶. Remiantis tuo abu kaltinamieji vasario pradžioje buvo suimti, anot *Viltis*, kunigui tikintis, kad iki teismo porą mėnesių praleis kalėjime, o per tą laiką laikraštis žlugs, tačiau suimtieji sumokėjo užstatą (kaip tam metui įspūdingą – kiekvienas po 2 000 dol.) ir kitą dieną išėjo į laisvę⁴⁷.

Belaukiant teismo aistros virė ir *Lietuvoje*, ir *Katalike*, ir kitur. Anot *Lietuvos*, nebuvo jokių problemų, kol A. Olšauskas nelietė kunigo darbų, o tas ragino skaičiuoti *Lietuvą*, jam nerūpėjo A. Kalakausko laiškas, bet kai prabilo – ir laikraštis, ir laiškas tapo bedieviški, kunigas šalino iš parapijos neklusnias draugijas ir jų narius, neprileido jų prie išpažinties. Maža to, 1899 m. balandžio 30 d. sušaukė neva parapijos susirinkimą, iš kurio su policijos pagalba išmetė jam pasipriešinusius ir su likusiais keliasdešimt parapijiečių priėmė rezoliuciją, kurioje nurodė, jog *Lietuva* šmeižė kunigą, teigdama, kad šis vogė bažnyčios turtą, pasisavintais pinigais dalinosi su Čikagos arkivyskupu, kad *Lietuva* ir jos *sėbrai* – lietuvių kirstintojai, neverti vadintis Lietuvos, bažnyčios sūnumis, JAV piliečiais, nors kun. M. Kriaučiūnas sukūrė gražią parapiją, pakėlė tautą *ant aukštesnio laipsnio* ir moraliskai, ir materialiai, tad parapijiečiai jam visiškai pritarė. Buvo nutarta vieną rezoliucijos kopiją atiduoti kunigui, o išverstą į anglų kalbą – pasiūsti arkivyskupui, dar atspausdinti 5 000 jos kopijų bei padalinti parapijiečiams⁴⁸.

A. Olšauskas vylėsi, kad teisme paaiškės parapijos kasos būklė, ir teigė, jog kovą prieš lenkišką mokyklą ir parapijos kasą pradėjo dėl to, jog laikė bažnyčios pinigų naudojimą nežinia kam skriauda lietuviams, bet jei kunigas apskūsdamas jį ir J. Šerną manė, kad išgąsdins, labai klydo, nes laikraščio pareiga – ginti visuomenės reikalus, nors jis kitąsyk to ir nesupranta, o į kunigo tvirtinimą, jog skundė priverstas parapijiečių, *sziaip gi visgi butų rodę savo malonę*, atkirto, kad malonės *nereikalavome ir nereikalaujame, bet geidžiame vien teisybės*⁴⁹.

Teismas prasidėjo 1899 m. balandžio 10 d. smalsuolių pilnoje salėje. Bylos pusių jėgos buvo nelygios: A. Olšauskas turėjo tik vieną advokatą – W. S. Elliottą jaunesnįjį ir vertėją F. P. Bradčiulį, o kunigas – keturis (įskaitant ir lenkų laikraščio *Gazeta Katolicka* leidėją Janą J. Smulskį⁵⁰). Bylos ašimi, anot A. Olšausko advokato, buvo žodžio laisvė ir parapijiečių teisė žinoti, kas nutiko su jų auko-

46 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899.* [Chicago], 1900, p. 116.

47 Isz maža kibirkszeles iszisklaisto in dideli gaisra. *Viltis*. 1899, kovo 22.

48 Dwasiszki weidmainiai. *Lietuva*. 1899, gegužės 26.

49 Viena naktis kalėjime. *Lietuva*. 1899, vasario 10.

50 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899.* [Chicago], 1900, p. 547.

mis, taip pat kunigo girtuokliavimo faktas (jis figūravo maždaug 30 liudinin-
kų apklausose). Nors teismas tęsėsi penkias dienas, prisiekusiesiems priimti
sprendimą užteko pusantros valandos⁵¹.

Nors A. Olšausko šalininkai sprendimą sutiko džiūgauti, atrodo, kad pa-
čiam leidejui tai buvo džiaugsmas pro ašaras – kunigo negeri darbai buvo at-
skleisti su kitataučių pagalba, o apie teismą rašė kone visi įvairiakalbiai Čikagos
laikraščiai, išskyrus lenkiškus *ultraklerikaliszkus*, ir *neslėpė ir mėslo, kokį iszwil-
ko į aikszte liudininkai ir adwokatą apskūstos pusės*. Anot leidejo, jis tik po teismo
suprato laikraščio *Bažnyčios tarnas* pamokymus, kad nevalia skūsti teismui ku-
nigū, nes tada išplaukia visos jų negerovės⁵². Be to, teismas brangiai kainavo
abiem pusėms: advokatams reikėjo mokėti už kiekvieną teismo dieną, tad vien
tik A. Olšausko kišenė patuštėjo 1 000 dol., neminint kitų išlaidų⁵³.

Tačiau kun. M. Kriaučiūnas nenurimo ir vėl apskundė savo priešininkus dėl
tų pačių straipsnių, bet dabar jau civiliniam teismui, kaip kompensacijos rei-
kalaudamas 10 000 dol.⁵⁴ Nerimo ir aistros. Šv. Jurgio parapijos parapijiečiai,
konkrečiai, išmestieji iš jos, 1899 m. gegužės 13 d. mitinge priėmė protesto
rezoliuciją ir nutarė ją išplatinti po Čikagą keliolikos tūkstančių egzempliorių
tiražu, taip pat prašyti arkivyskupą pašalinti kun. M. Kriaučiūną, vietoj jo ski-
riant *morališkesnį kunigą*, bei pasiūsti rezoliuciją visiems lietuvių laikraščiams.
Proteste teigta, kad kunigas padarė keliasdešimties tūkstančių dolerių *nedatek-
lių* kasoje ir be parapijiečių žinios prisirinko 21 000 dol. skolų, 1896 m. pateikė
melagingas ataskaitas, parodydamas, kad kasoje buvo 223,5 dol., o skolas nu-
slėpė, vėliau nepateikė jokių ataskaitų, neleido šaukti parapijos susirinkimų, iš-
varė bažnytinės draugijos atstovus, reikalavusius ataskaitų, priminė aktyvistų
pašalinimą iš parapijos, mokytojas vienuoles lenkes, girdi, turėjusias sulenkinti
vaikus, minėjo nuolatinį kunigo girtuokliavimą, demotyvavusį parapijiečius,
jo nesugebėjimą pasakyti bent vieno *dvasiška pamokančio* pamokslą, šalininkų
siuntinėjimą po lietuvių namus rinkti parašų po jo inicijuota 1897 m. balandžio
30 d. parapijiečių rezoliucija, kurią gegužės 7 d. dalino prie bažnyčios, kad su-
kiršintų žmones. Proteste teigta, kad jei arkivyskupas neskirs kito kunigo, tai
kreipsis į popiežiaus delegatą Vašingtone (beje, protestas paskelbtas ir angla-
kalbėje Čikagos spaudoje)⁵⁵.

51 „Katalikui“ ir jo bosui. *Lietuva*. 1899, gruodžio 29.

52 Užbaiga mūsų provos. *Lietuva*. 1899, balandžio 21.

53 Isz mažos kibirkšteles iszisklaisto in dideli gaisra. *Viltis*. 1899, kovo 22.

54 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 548.

55 Lietuviu protestas prieš kun. M. Krawczuna. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, gegužės 24.

Aistros virė ir už Čikagos ribų: kiek žinoma, paramos A. Olšauskui ir kunigo atstumtiems parapijiečiams komitetas buvo įkurtas Filadelfijoje⁵⁶, Elizabete (Naujasis Džersis) Šv. Kazimiero draugija priėmė rezoliuciją prieš *musu literaturos nevidoną kun. Kriaucziuna*⁵⁷, kaltu kunigą savo susirinkime pripažino ir Bruklino „Lietuwiszkas socializskas klubas“⁵⁸, prašydamas lietuvių spaudą pagarsinti jų nutarimą, be to, dar sutarė paremti A. Olšauską, bet kadangi tam nebuvo pasiruošta, tai vieni dalyvavę susirinkime nutarė pirkti *Lietuvos* knygas, kiti užsiprenumeruoti laikraštį⁵⁹.

Būta ir daugiau tokių atvejų, tačiau kai kada tokios draugijų pastangos sulaukdavo ir kun. M. Kriauciūno palaikytojų už Čikagos ribų atkirčio, kaip nutiko Voterberyje (Konektikutas). Čia keli vietos lietuviai mėgino surengti susirinkimą parapijos salėje ir *apgarsino* būsimą renginį *per plakatus* bei *Vienybėje lietuvninkų*, tačiau netrukus klebonas pareiškė neduosiąs salės. Laimei, organizatorius išgelbėjo vietos amerikiečių politikai, užleidę savo salę. Aptarę įvykius Čikagoje, visi palaikė *Lietuvą*, tad buvo išrinkti penki vyrai protestui parašyti, po susirinkimo rinktos aukos *Lietuvai* paremti, o jam pirmininkavęs M. J. Damijonaitis, kaip laikraščio agentas, surinko daug prenumeratų bei pardavė nemažai knygų. Pagarsinus protestą *Viltyje* ją užsipulė *Bažnyčios tarno* redaktorius J. Didinskas, teigdamas, kad protestas parašytas niekam nežinant, kad susirinkimas suiro dalyviams susipykus ir t. t., tad *Viltis* reikalavo atšaukti melus, antraip žadėjo paduoti į teismą⁶⁰ (tik vėlgi kol kas nerasta jokių įrodymų, kad nuo žodžių buvo pereita prie darbų).

Grįžtant prie bylos, reikia pastebėti, kad, matyt, kun. M. Kriauciūnas dėjo nemažas viltis į apskųstųjų suėmimą – visa *Kataliko* redakcija ir nemažai jo ša-

56 Ten pat.

57 Draugijos prezidentas A. Salykis akcentavo, kad už 4 000 dol., kuriuos kunigas sumokėjo advokatams, būtų buvę galima padengti lietuvių dalyvavimo 1900 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje išlaidas (tuo metu išeivijoje rinktos tam reikalingos lėšos) ir dar būtų likę, rezoliucijoje reikalauta, kad kunigas atšauktų savo kaltinimus, nedarytų *gėdos lietuvių tautai*, o jei ne – pagarsins amerikiečių spaudoje kunigo nusidėjimus, kad *istorijoje kaipo didis prieszas lietuvių tautai ir apszvietos* (žr.: Protestas ir rezoliucija. *Vienybė lietuvninkų*. 1899, birželio 21).

58 Girdi, jis *sukinszo į savo kiszenių parapijos pinigius ir parsigabeno lenkiszkas mergas kvailinti lietuvių vaikus*, už tai jam tarė *amžiną panieką*, kaip *neprieteliumi lietuvių tautai, kuris pastojęs iszgamu ir svetimnaudžiū, ne tiktai pats nieko neveikia ant naudos savo brolių ir tautos, bet silpnina pajegas darančiųjų tasydamas po sudus ir tumi padarydamas milžiniszkus kasztus, iszmestus balon, už kuriuos būtų galima buvę suteikti liet. visuomenei keliolika moksliszkų knygų, kuriomis „Lietuvos“ redakcija yra atsižymėjusi. Visos provos Krawczuno su Olszewskiu ir Szernu kasztuoja į \$10,000. Kiek tai gero būtų galima nuveikti su tokia suma pakėlimui lietuvių!* (žr.: Protestas prieš kun. M. Kravsczuną. *Vienybė lietuvninkų*. 1899, birželio 28).

59 Protestas prieš kun. M. Kravsczuną. *Vienybė lietuvninkų*. 1899, birželio 28.

60 „Baznyczios Tarnui“. *Viltis*. 1899, rugpjūčio 5.

lininkų susirinkę stebėjo, kaip po skundo padavimo į *Lietuvos* redakciją atvyko šerifas. Tačiau A. Olšausko nerado, o J. Šerno nepažino, tad palaukęs iki 22 val. šerifas pasišalino ir vėl prisistatė kitą dieną iš pat ryto. Bet ir vėl nieko nepesė, o kai grįžo į teismą, sužinojo, kad kaltinamieji jau sumokėjo užstatus⁶¹.

Tad kova, belaukiant teismo posėdžio, tęsėsi laikraščiu puslapiuose ir ne tik. Pvz., *Lietuva* gavo pirmojo teismo bylos kopiją ir pagarsino, kad jos pagrindu išleis knygą (paskelbus, kad jos parengimas kainuos apie 1 000 dol. ir ji bus pardavinėjama po 2 dol., norintys įsigyti vilioti galimybe iš anksto užsisakius gauti už dolerį⁶²; tiesa, knyga pasirodė 1900 m., o jos leidyba teisinta ne siekiu užgauti kunigą, bet noru parodyti žmonėms *jų klaidas*, kurios stabdo progresą⁶³. Savo ruožtu 1899 m. vasarą *Katalikas* pagarsino, kad, girdi, žmonės negali praeiti pro *Lietuvos* pastatą be įžeidinėjimų ir pravardžiavimų, ir A. Olšauskas pareikalavo konkrečių įrodymų⁶⁴.

Tęsėsi ir draugijų kova su kunigu. 1899 m. rugsėjį protestą prieš jo veiksmus priėmė Simano Daukanto draugija, kad užgrobė jos bažnyčios salėje saugotą biblioteką su 500 knygų, konstitucijos atsargas (apie 900 egz.) ir kitus daiktus. Draugijai teko iš naujo leisti konstituciją, nes jos reikalavo nariai, o jos neturint negalėjo priimti naujų. Neatgavusi turto geruoju, draugija padavė kunigą į teismą ir prisiteisė 181,75 dol., bet kun. M. Kriaučiūnas apskundė nutartį aukštesniam teismui⁶⁵.

Įdomus šioje istorijoje *Saulės* vaidmuo: D. T. Bačkauskas teigė, jog byla – pavyzdys, kas nutinka, kai leidėjai pernelyg mėgsta kaišioti nosis į kitų reikalus, girdi, *Saulė* tuo neužiima ir tarnauja visų lietuvių reikalams⁶⁶, bet šiuo atveju aiškiai stoji į kunigo pusę. Taip pat priekaištavo, kad A. Olšauskas ketino leisti knygą apie teismą, girdi, kokia iš to nauda lietuvybei, bei klausė, kam apie teismą tiek daug rašė laikraščiai. Girdi, tai buvo byla tarp dviejų asmenų, o *Saulės* byla buvo už tai, kad užvedinėjo ant doraus kelio ir niekas neturėjo papiktinimo, jog ne pats sudžia neiszrado kaltės⁶⁷.

61 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899.* [Chicago], 1900, p. 544.

62 Temikite. *Lietuva*. 1899, birželio 23.

63 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuono prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899.* [Chicago], 1900, p. III.

64 „Katalikui“. *Lietuva*. 1899, liepos 7.

65 Protestas Dr-tes S. Daukanto priesz Chicagos lietu iszkos parapijos kuningą Krawczuną. *Vienybė lietuwninkų*. 1899, rugsėjo 20.

66 Muso pasikalbėjimas. *Saulė*. 1898, liepos 26.

67 Kas girdėt. *Saulė*. 1899, birželio 13.

Maža to, *Saulė* atsiuntė „specialų korespondentą“ į Čikagą pasiaiškinti, kas vyksta. Laikraštyje paskelbtoje ataskaitoje šis teigė, be kita ko, aplankęs *Lietuvos* ir *Kataliko* pastatus. Pirmoji buvo įsikūrusi mūriniame name, antrasis – nedideliame *ruime*, be savo spaustuvės, tad laikraštį spausdino kitose, įskaitant net *Lietuvos* spaustuve. Pabuvojo ir kun. M. Kriaučiūno statytoje Šv. Jurgio bažnyčioje, girdi, buvo matyti, kad bus graži, nors tebuvo akmeninis rūšys su lubomis, kainavęs 40 000 dol., o kiek atsieis, kol pabaigs – dar niekas nežinojo. Užtat baigta klebonija kainavo 14 000 dol. ir tokios norėjo ne kunigas, bet parapijiečiai.

Anot *Saulės*, dėl sumaišties buvo kalti keli parapijiečiai, norėję pareigų parapijoje, bet, anot kažkokio *ženklavo žmogaus*, jeigu būtų gavę, nebūtų buvę nei bažnyčios, nes klebonijos, girdi, kunigas darė daug gero, parapijos komitetui priklausė dori vyrai ir be komiteto sutikimo kunigas nieko nesiėmė.

Pasikalbėjo korespondentas ir su mokytojavyšiomis vienuolėmis ir teigė, jog jos, kilusios iš Kauno gubernijos, gerai kalbėjo lietuviškai, tik, girdi, ne taip, kaip „lietuviškas dialektas skamba“, ir nevartojo kai kurių žodžių, tad kunigo priešininkai pavadino jas lenkėmis. Beje, teigta, kad šie nedrįso niekam pasirodyti, nes visi juos niekino. Taip pat tvirtinta, kad kunigas *Lietuvai* niekada neneknė, tarp jo ir A. Olšausko tebuvo *asabiški reikalai*, dėl kurių nevertėjo kunigo spaudoje juodinti, o jeigu šis būtų buvęs *nevidonu lietuvybės*, nebūtų pradėjęs leisti *Kataliko*⁶⁸.

Lietuva į tai sureagavo teigdama, kad straipsnyje netrūko *sakinių vartojamų Chicagos lietuvių dwasiszko wadowo*, buvo aišku, kad korespondento laiškas *apdirbtas prie alaus stiklo drauge* su kun. M. Kriaučiūnu. Dar atkreiptas ypatingas dėmesys į tai, kad tarp kunigo nuopelnų paminėtas ir *Kataliko* leidimas, nors redakcija ne kartą tvirtino, jog kun. M. Kriaučiūnas neleido laikraščio, net ir teisme⁶⁹ (ten vienas iš kunigų liudininkų J. Strupnickas teigė, kad laikraštį leido bendrovė ir jis buvo vienas iš trijų jos akcininkų⁷⁰).

Beje, savo išspūdžius iš tuometės Čikagos kažkas pagarsino ir *Vienybėje lietuvininkų*, girdi, lankėsi statomoje kun. A. Kriaučiūno bažnyčioje per rytines mišias, jas rūsyje laikė senas žilas kunigas, o jo klausė „penkios bobelės“. Išėjęs paklausė moterėlės, kur gyvena kunigas, ir ta parodė puikius rūmus, girdi, Dievo tarnas gyveno tūkstantį kartų geresniuose rūmuose nei jo viešpats. Amžininko

68 Iš adatos vežimą priskaldo. *Saulė*. 1899, rugpjūčio 18.

69 „Saules“ reporteriui. *Lietuva*. 1899, rugpjūčio 25.

70 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kriaučiūno prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899.* [Chicago], 1900, p. 426.

žodžiais, kun. M. Kriaučiūno šalininkai teigė, kad kunigą puolė bedieviai, bet, girdi, jei šis būtų gražinės parapijai 60 000 dol., bedieviai kaipmat būtų išnykę⁷¹.

Grįžtant prie teismo laukimo, reikia pastebėti, kad kunigas pagarsino *Katalike* rimtus kaltinimus leidėjui, girdi, šis metė Romos katalikų bažnyčią (surinko *isz wisų sawo stalczyų lenkų neprigulmingo wyskupo Kozłowskio lenkiszkus ir lotyniszkus izskeikimus net nuo 1895 metų, suriszo juos su ypata Olszewskio, padirbo fiktywiszką Olszewskio paraszą*), priklausė nepriklausomai lenkų parapijai, net buvo jos komiteto narys ir tai nuslėpė per išpažintį 1898 m.⁷² Šiuos kaltinimus persispausdino ir *Saulė*, o leidėjas atmetė juos, reikalaudamas, kad ir *Saulė* paneigtų, antraip, kaip ir dėl *Kataliko*, taip ir dėl jos kreipsis į teismą⁷³.

Tačiau apie tokį žingsnį duomenų nerasta. Matyt, A. Olšauskui užteko rūpesčių ir dėl užsitiesusio laukimo, kada pagaliau teismas imsis antrojo kun. M. Kriaučiūno skundo svarstymo. Atrodo, kad jam su J. Šernu tik iš kelinto karto pavyko išprašyti teisėją skirti datą, bet kunigas teisme nepasirodė – jo advokatas pateikė pažymą, kad šis serga, ir paprašė bylos svarstymą atidėti. Teisėjas sutiko, bet ir kitą nustatytą dieną (1900 m. vasarį) kun. M. Kriaučiūnas nepasirodė, o jo advokatas vėl tvirtino, kad šis serga. Tačiau A. Olšauskas ir J. Šernas atsivedė liudininkus, tądien mačiusius, kaip kunigas tuokė jaunavedžius, ir teisėjas skundą panaikino.

Kunigas dar kartą padavė tą patį skundą, sykiu nesiliaudamas *Katalike* puldinėti A. Olšausko, tad šis ir J. Šernas padavė penkis ieškinius prieš kun. M. Kriaučiūną ir *Kataliką*, kiekvienu atveju reikalaudami atlyginti po 25 000 dol. žalą laikraščiui ir jiems asmeniškai.

Kunigo skundas turėjo būti svarstomas 1900 m. lapkričio 14 d., bet šis vėl nepasirodė. Teisėjas, žinoma, skundą atmetė, bet kun. M. Kriaučiūnas vėl po poros dienų jį padavė. Šio teismo, kaip ir dėl A. Olšausko bei J. Šerno ieškinių, laukta 1901 m.⁷⁴ Kiek žinoma, kunigas ir šįkart pralaimėjo ir turėjo sumokėti teismo išlaidas⁷⁵, tačiau jo oponentų ieškinių likimas lieka neaiškus, nes nei *Lietuva*, nei kiti laikraščiai apie juos daugiau neberašė (bent jau nepavyko rasti jokių užuominų). Ko gero, reikia sutikti su B. Raguočio tvirtinimu, kad tai buvo formalus žingsnis ir teismas šių ieškinių nesvarstė⁷⁶.

71 PLUNKSNA, R. Isz keliones. *Vienybė lietuvninkų*. 1899, rugpjūčio 30.

72 „Katalikui“ ir jo bosui. *Lietuva*. 1899, gruodžio 29.

73 Ten pat.

74 [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuo prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, p. 550–551.

75 Peržvalga. *Vienybė lietuvninkų*. 1901, nr. 42, p. 497.

76 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1897–1919 metais*. Marijampolė, 2003, p. 70.

Grįžtant prie bylų pasekmių, reikia pastebėti, kad kunigas šios ilgos kovos metu patyrė kitą nemažą nuostolį – juo nepatenkinti parapijiečiai įkūrė antrą Čikagos lietuvių parapiją, veikiai atsirado ir trečia, tad, žinoma, jo pajamos ženkliai sumenko, nors jam ir pavyko išsaugoti savo vietą Šv. Jurgio parapijoje (vienu metu spaudoje teigta, kad jis neturėjo simpatijos tarp lietuvių, net dvasininkų, nes valdė vieną didesnių išeivių parapijų, bet *pasirodė lenkiszkos dvasios, lenkiszku smegenų ir lenkiszku pasielgimų*, jei turės apleisti Čikagą, tai vargu ar ras lietuvišką parapiją, turės eiti pas lenkus⁷⁷). Tiesa, panašiai galima pasakyti ir apie *Lietuvą* – atsiradus *Katalikui* ji liovėsi buvusi vieninteliu Čikagos laikraščiu.

LAIKRAŠČIO *VILTIS* IR KITOS 1900 M. BYLOS

1900-ieji pasižymėjo ir kitų išeivių laikraščių leidėjų nemalonumais su teisėsauga, pirmiausia minėtinas laikraščio *Viltis* leidėjas Vincas Šlekys (tuo metu labiau žinomas kaip V. Stagaras). 1900 m. vasario 3 d. *Viltis* paskelbė straipsnį iš Mainerzvilio (Pensilvanija), pasakojusį apie inicialais įvardytų kelių lietuvių chuliganišką elgesį mieste Kalėdų metu. Tiesa, straipsnio autorius, parašęs pirminį jo variantą, į redakciją dar nesuntė, tikėdamasis, kad aprašyti asmenys apsiramins, tačiau šie tęsė tai, ką buvo pradėję, ir autorius, pridėjęs ir jų vėlesnių nutikimų aprašymą, 1900 m. sausio 29 d. pasiuntė straipsnį *Vilčiai*. Jį paskelbus, V. Šlekys vasario 12 d. gavo Mainerzvilio lietuviu A. Savicko advokato C. N. Brummo reikalavimą nurodyti korespondencijos autorių, nes, girdi, apšmeižė jo klientą, vieną iš lietuvių įvardijęs kaip A. S.

Redaktorius neatsakęs susisieki su vienu Mainerzvilio gyventoju, teiraudamasis įvykių detalių, o šis kitą dieną atvažiavo į Šenandoa (Pensilvanija) ir papasakojo, kad dėjosi kur kas *aršesni daiktai*, nei buvo aprašyta, ir patarė įvardyti autorių, nes tas teisme tikrai nepraloš. Tada V. Šlekys parašė straipsnio autoriui ir šis sutiko, kad jo vardas būtų praneštas, nes, girdi, lengvai galėjo surinkti jo žodžius patvirtinčius liudininkus.

Vis dėlto redaktorius pasvarstęs nutarė autoriaus neatskleisti. Susirašinėjimas užsitęsė keturias ar penkias dienas, kol V. Šlekys pranešė C. N. Brummui sprendimą. Tuomet porą savaitių buvo tylu, kol netikėtai iš Mainerzvilio atvykęs konstebliis 1900 m. vasario 28 d. suėmė V. Šlekį ir šiam teko sumokėti 400 dol. užstatą, kad išeitų į laisvę⁷⁸.

Po to vėl kurį laiką buvo ramu, A. Savickas net garsino, kad neis į teismą, nes nieko nepėš, bet vėliau paaiškėjo, jog gudravo, tikėdamasis, kad V. Šlekys

77 Isz lietuviszku dirvų Amerikoj. *Tėvynė*. 1900, birželio 4.

78 Vel prova. *Viltis*. 1900, kovo 3.

neieškos advokato ir kad gautas šaukimas birželio 23 d. prisistatyti į didžiąją žiuri leidėjui bus staigmena, o kitą dieną galės įvykti ir teismo posėdis.

Tačiau V. Šlekys buvo nusamdęs vieną geriausių vietos advokatų E. W. Bechtelį ir jam pavyko pasiekti, kad bylos svarstymas būtų nukeltas į rugsėjį⁷⁹. Iki to laiko V. Šlekys nusisamdė dar vieną advokatą Whitehouse'ą, antrą advokatą susirado ir A. Savickas. Nežinia, ar čia jie kalti, ar kas kita, bet rugsėjo 10 d. turėjusi prasidėti byla pradėta svarstyti tik rugsėjo 13 d. Tiesa, teismas darbą baigė kitą dieną.

Teismo smulkmenos žinomos tik iš *Viltyje* įdėto aprašymo, tad tenka kliautis vien juo. Anot laikraščio, pirmasis teisme pasisakęs A. Savickas į klausimą, kodėl mano, kad jis minėtas straipsnyje, kai nurodyti inicialai tiko keliems Mainerzvilio lietuviams, atsakė, jog tai jis su dar trimis lietuviais vaikščiojo su švilpynėmis po miestą, tik gynėsi, kad ką blogo darė. Jį palaikę liudininkai neretai painiojosi, ypač „pasižymėjo“ kažkoks Lietuvininkas, tvirtinęs, kad skaitė straipsnį, bet veikiai paaiškėjo, kad nemoka skaityti, nes neįstengė straipsnyje rasti savo pavardės.

Vilties liudininkai teigė antraip, tad po jų pasisakymo teisėjas nusprendė, jog laikraštis nemelavo ir byla nutrauktina, bet abu A. Savicko advokatai užprotestavo ir posėdis tęstas. Liudininkai davė parodymus iki rugsėjo 13 d. vakaro ir iki rugsėjo 14 d. pietų. Po to abiejų pusių atstovai sutarė, kad kalbės po vieną advokatą ir ne ilgiau nei pusvalandį.

Pirmas kalbėti stoji V. Stagaro advokatas Bechtelis. Jis nurodė, kad skundikų – visa gauja, tik į priekį kaip nekalčiausią, *dailų vyrą* išstūmė A. Savicką, kad padarytų išpūdį prisiekusiesiems, nes kiti buvo ne kartą suimti bei teisti, tad tikėjosi, kad jei A. Savickas laimės, tai ir jie paduos skundus. Advokatas perskaitė visą *Viltyje* skelbtą straipsnį, demonstruodamas, kad jo teiginiai sutapo su liudininkų parodymais, ir baigė pastebėjimu, kad kalėjime vieta ne V. Šlekiui, o kitiems.

Gindamas A. Savicką kalbėjo advokatas C. N. Brummas ir, anot laikraščio, tik visą laiką plūdo V. Šleki, ironiškai vadindamas jį *angel of morality*. Po to teisėjas instruktavo prisiekusiuosius, kokį sprendimą jie turi priimti ir nuspręsti, kas apmokės teismo išlaidas, o šie neužgaišo ir veikiai paskelbė, kad V. Šlekys nekaltas, o teismo išlaidas (75,88 dol.) turės sumokėti ieškovas.

Apie teismą daug rašė Potsvilio anglakalbiai laikraščiai, vienas įsidėjo veik visą *Vilties* straipsnį, stebėdamasis, ką čia skūsti, jei viskas teisybė⁸⁰. Rašė ir lie-

79 Mus prova. *Viltis*. 1900, birželio 30.

80 Stagaras nekaltas. *Viltis*. 1900, rugsėjo 29.

tuvių spauda, ypač *Saulė*, pastebėdama, kad tokia teismo baigtis – gera pamoka visiems, norėjusiems bylinėtis su laikraščių leidėjais⁸¹.

Beje, 1900 m. teismas (ir net ne vienas) grėsė ir *Saulei*: kovo 13 d. D. T. Bačkauskas buvo suimtas ir paleistas už 3 500 dol. užstatą, kai, laikraščiui išspausdinus straipsnį iš Maunt Karmelio (Pensilvanija), kuriame kritikuota viena vietos lietuvių draugija, paminint septynių narių pavardes, kiekvienas iš jų padavė po skundą už šmeižtą ir kiekvienu atveju leidėjui reikėjo mokėti po 500 dol. užstatą. Nespėjo atsigauti, kai laikraštį dėl vienos rubrikos „Baltruviene“ publikacijos kaltindamas šmeižtu apskundė Andrius Matusevičius. Posėdis turėjo vykti 1900 m. gegužę, bet buvo atidėtas, nes nepasirodė trys svarbiausi ieškovo liudininkai, o dar trys palaikė atsakovą. Posėdis perkeltas į birželį, ir dar lyg ir D. T. Bačkauskas apskundė A. Matusevičių⁸².

Vis dėlto nežinia, kaip, bet visos šios bylos taip ir liko neišspėstos, o Pitstono (Pensilvanija) Šv. Kazimiero klubo skundą prieš *Vienybę lietuvininkų* dėl straipsnio, kuriame teigta, kad laikraštis išvadino jo narius vagimis, radikalais ir žudikais, didžioji žiuri atmetė⁸³.

IŠVADOS

Apibendrinant XIX a. pabaigos – XX a. pradžios išeivių periodikos teisinius ginčus ir jų tradicijos formavimąsi galima išskirti keturis aspektus.

Pirma, išeivių periodikos leidėjų teisiniai ginčai buvo vienu iš daugelio kovos, vykusios išeivių bendruomenei skylant ideologiniu pagrindu, pasireiškimų. Augant spaudos vaidmeniui bendruomenėje, dvasiškiai, sudarę didžiumą tarp dešinėsios išeivijos srovės vadovų, prarasdami Lietuvoje turėtą neginčijamo autoriteto statusą ir matydami, kad to negali kompensuoti jų spauda ir jos prieš kitas sroves nukreipta polemika, mėgino išnaudoti ir teisinės galimybes. *Saulės* kaip taikinio pasirinkimas iš dalies paaiškinamas jos didžiausiu populiarumu išeivių bendruomenėje ir tuo, kad laikraštis neretai pozicionavo save kaip katalikišką, atitraukdamas skaitytojus nuo dar silpnos dešiniųjų periodikos. Kun. M. Kriauciūno kovą su *Lietuva* iš dalies galima aiškinti siekiu pakirsti liberalios *Lietuvos* įtaką Čikagos lietuviams ir sudaryti sąlygas jo įkurto laikraščio *Katalikas* leidybai bei jo įtakos augimui. Šių bylų atveju matome nemenkas vienos ar kitos pusės palaikymo kampanijas, į kurias, kaip tai jau buvo tapę

81 Kas girdėt? *Saulė*. 1900, rugsėjo 18.

82 Kas girdet? *Saulė*. 1901, gegužės 17.

83 „Vilties“ prova. *Viltis*. 1900, rugsėjo 26.

tradicija išėivijoje, išitraukė lietuviai iš įvairių JAV vietų, netgi kurtos atitinkamos palaikymo struktūros, rengti palaikymo mitingai, kur priimtos palaikymo ar pasmerkimo rezoliucijos, išdėstant vieno ir kito sprendimo motyvus, tad šiuos teismus galima laikyti dar viena išėivių politinio-visuomeninio ugdymo priemone.

Antras aspektas – žurnalistinės praktikos sąsajos su teismine. Konkrečiai, galima kalbėti apie komplikuatą satyrinio žanro suvokimą to meto išėivių bendruomenėje. Išėivijos gyvenimo problemų, negerovių hiperbolizavimas, iš vienos pusės, traukė skaitytojus kaip skaityti patrauklūs tekstai, iš kitos pusės, buvo traktuojami kaip palaido gyvenimo būdo ir religinių normų atsisakymo propaganda, atmetant satyrinį aspektą (tik po kelių dešimtmečių A. Milukas pripažino, kad laikraštį į teisiųjų suolą atvedė satyra⁸⁴). Taip pat pažymėtinas ir žodžio laisvės gynimas. Matyt, tuo galima paaiškinti kai kurių išėivių veikėjų, pirmiausia – J. Šliūpo, stojimą *Saulės* pusėn, nors su jos linija ne visada sutikdavo. Žodžio laisvė tapo ir kertiniu A. Olšausko bei kun. M. Kriaučiūno bylinėjosi akmeniu. V. Šlekio bylos atveju minėtinas ir toks žurnalistinės veiklos momentas kaip šaltinio apsaugos supratimas ir pasiryžimas užimti jo vietą teismo salėje.

Trečias aspektas – teisminių ginčų nušvietimas spaudoje. Pvz., D. T. Bačkuskas pasinaudojo bylos nušvietimu *Saulėje* savo, kaip nepriklausomo leidėjo ir lietuviybės gynėjo, įvaizdžiui stiprinti, pozicionuodamas save net kaip žiauriausiai bausmei pasiruošusį leidėją, kuris net ir kalėjime tęs savo misiją. Savo ruožtu, *Saulei* oponuojanti spauda pristatė bylą kaip ypatingos reikšmės atvejį, turintį pasitarnauti lietuviybės interesams, o bylos iniciatorių – kone karžygi, besiaukojantį visos išėivių bendruomenės labui, negailėdama spalvingų epitetų ir emocijų raiškos (kaip, beje, ir *Saulė*). Kovos už bendruomenės interesus ir teisybę motyvas buvo ryškus ir A. Olšausko bei kun. A. Kriaučiūno bylų aprašymuose.

Ketvirtas aspektas – asmenų, laikančių save apšmeižtais spaudoje, supratimas, kad savo pretenzijas galima spręsti teisiniu būdu. Galima sakyti, kad tai tapo dalimi tuo metu išėivijoje sparčiai susiformavusios tradicijos net ir mažiausius kivirčus spręsti teisinėmis priemonėmis, nepaisant amžininkų nuogaštavimų, kad lietuvių vardą kitataučių akyse menkino trys dalykai: girtuokliavimas, muštynės ir teismai, vis primenant, kiek šiems dalykams iššvaistoma pinigų ir

84 MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtmetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938, p. 119.

kiek jų atitenka kitataučiams⁸⁵. Ši tradicija tapo įprasta išeivių bendruomenėje, o periodikos leidėjams teismo bylos – ne kažkokia ypatinga išimtimi, o įprasta praktika visą XX amžių, vėlgi kitąsyk teismo saleje sprendžiant ir savo ideologinius nesutarimus.

Literatūra ir šaltiniai

1. MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuviai XIX šimtmetyje (1861–1900)*. Filadelfija, 1938. 348 p.
2. [OLŠAUSKAS, Antanas]. *Istorija Chicagos lietuvių, jų parapijų ir kn. Kraučiuo prova su laikraščiu „Lietuva“, buvusi balandžio mėnesyje, 1899*. [Chicago], 1900, [2], IV. 585 p.
3. RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1897–1919*. Marijampolė, 2003. 292 p.

Periodinės spaudos publikacijos

4. AMERIKIETIS. Iš Amerikos. *Tėvynės varpas*. 1898, Nr. 12.
5. „Baznyczios Tarnui“. *Viltis*. 1899, rugpjūčio 5.
6. Dwaisizki weidmainiai. *Lietuva*. 1899, gegužės 26.
7. Jau po prova. *Saulė*. 1897, birželio 18.
8. JUNAITIS, J. Scranton, Pa. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 26.
9. Isz adatos vežimą priskaldo. *Saulė*. 1899, rugpjūčio 18.
10. Isz lietuviszku dirvų Amerikoj. *Tėvynė*. 1900, birželio 4.
11. Isz mažos kibirkstztes iszsiszklaiosto in dideli gaisra. *Viltis*. 1899, kovo 22.
12. Iszduotojaus „Saulės“ p. Boczkaucko byla. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 12.
13. Kantrybė turis savo rybas. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, gegužės 22.
14. Kas girdėt. *Saulė*. 1899, birželio 13.
15. Kas girdėt? *Saulė*. 1900, rugsėjo 18.
16. Kas girdet? *Saulė*. 1901, gegužės 17.
17. „Katalikui“. *Lietuva*. 1899, liepos 7.
18. „Katalikui“ ir jo bosui. *Lietuva*. 1899, gruodžio 29.
19. Korespondencijos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 19.
20. Lietuviu protestas priesz kun. M. Krawczuna. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, gegužės 24.
21. Muso pasikalbėjimas. *Saulė*. 1898, liepos 26.
22. Mus prova. *Viltis*. 1900, birželio 30.
23. Nuo redistes. *Saulė*. 1897, birželio 11.
24. OLSZEVSZKIS, Antanas. Iszsiteisinimas priesz kun. Krawczuno apkaltinimus. *Lietuva*. 1898, gruodžio 23.
25. Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*. 1901, nr. 42, p. 497.
26. PLUNKSNA, R. Isz keliones. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, rugpjūčio 30.
27. Po wisu prowu ir bedu. *Saulė*. 1897, birželio 22.

85 Vel redaktoriaus provos. *Viltis*. 1900, balandžio 7.

28. Protestas Dr-tes S. Daukanto prieš Chicago lietuviszkos parapijos kuningą Krawczuną. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, rugsėjo 20.
29. Protestas ir rezoliucija. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, birželio 21.
30. Protestas prieš kun. M. Kravcszuną. *Vienybė lietuvininkų*. 1899, birželio 28.
31. Prova išduotojaus „Saulės“. *Saulė*. 1897, gegužės 17.
32. [Redakcinė skiltis]. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, balandžio 3.
33. Reikale S. Daukanto Dr-tes Chicagoje. *Lietuva*. 1898, gruodžio 16.
34. „Saulės“ apraszymai neczystatu pražudė dvi jauni lietuvaiti. *Rytas*, 1897, nr. 15.
35. „Saulės“ reporteriui. *Lietuva*. 1899, rugpjūčio 25.
36. Stagaras nekaltas. *Viltis*. 1900, rugsėjo 29.
37. SVEFI, J. Aidas „Saulės“ iszduotojaus bylos. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 17.
38. Taradaika kaltas. *Garsas Amerikos lietuvių*. 1897, birželio 5.
39. Temikite. *Lietuva*. 1899, birželio 23.
40. Vel prova. *Viltis*. 1900, kovo 3.
41. Viena naktis kalėjime. *Lietuva*. 1899, vasario 10.
42. „Vilties“ prova. *Viltis*. 1900, rugsėjo 26.
43. Užbaiga musų provos. *Lietuva*. 1899, balandžio 21.
44. Žines del lietuviu. *Saulė*. 1897, gegužės 25.
45. Žines del lietuviu. *Saulė*. 1897, birželio 4.